

in je v polnem pomenu visoka pesem na svobodo in na moč človeškega duhá. Lauro de Bosis je s svojim junaškim poletom in s svojo skrivnostno smrtjo, v kateri je, kakor bi zgorel podobno Ikaru, izginil brez sledú, postal simbol borbe proti fašizmu, kateri naj služi tudi ta izdaja njegovega Ikara.

Frst.

Peter Dörfler in sodobno nemško ljudsko pripovedništvo

Ko je v Nemčiji dosegel narodni socializem vso oblast, so njegovi pripadniki menili, da ni s tem nastopila samo nova politično upravna doba, marveč so začeli na sploh in za vse novo štetje. Storili so to po zgledu drugih ekstremnih struj, ki so kdaj v zgodovini (zlasti pa še v najnovejši) zmagale in se polastile diktatorske oblasti. Med drugim je v nemškem slovstvu začel opravljati »očiščevalno« delo drzen pamfletizem, nepojmljiv vsakomur, ki je menil, da pozna sodobno nemško književnost. Ta pamfletizem se je odurno stopnjeval od osebnega zalezovanja do gorečih grmad. Možje, katerih dela in osebnost je še nedavno proslavljal vesoljni nemški tisk kot najvišji izraz sodobnega nemškega genija, in jih je ves svet imel za prave predstavnike nemškega sodobnega duha, meščanstva, marksizma itd. — so bili mahoma pokošeni in pomandrani. Kar je bilo svetu o nemški kulturi poznane, je bilo prvi hip vse v razvalinah. Slehera v rajhu tiskana beseda je nosila rjavo uniformo in je postala čitatelju v inozemstvu neužitna, naravnost atentat na njegovo mišljenje, v njegovo duhovno eksistenco naperjena topovska cev.

Leto dni je minilo od onih razburkanih časov, konsternacija sveta se je jela polegati, s skrajno nezaupljivostjo, a pod neizbežnim pritiskom gospodarskih zahtev že računajo politične sile z dovršenim dejstvom in polagoma navezujejo stike — podoba se v Evropi v tretje ponavlja: Rusija, Italija, Nemčija (da ne govorim o drugih, za krogotok mednarodnega gospodarstva manj občutnih ranah in zarezah). Po starem preizkušenem načinu zopet krpajo z navideznim vztrajanjem pri načelih in dejanskem popuščanju, da bi prikrili razkroj, ki se je začel pri temeljih. Nihče ne bo zadržal črva, ki vrta svoje rove in se zmeraj pogosteje pojavlja na površju. Ne sme nas slepiti godba na krovu in nemoteni ples v salonih, ko se ladja začanja potaplja. Godbeniki morda tega še ne vedó, niti plešoči pari. Ako bo od njihovega početja kdaj kaj ostalo, bo nosilo morda nezasluženo, a vendarle neizbrisno znamenje junaštva. Morda pa je prav ta nevedni, mirno svoj čas izpolnjujoči element vez, ki deluje nepretrgoma in rešuje človeško množico pred katastrofo?

Bodi temu kakorkoli. Element, ki zmeraj ostane, kadar odpihneš vrhove, ki dajejo času izraznost, ta srednji in nebojeviti, a vztrajno zmeraj v drugem redu korakajoči element je vreden pozornosti. Težava je v tem, da ga moreš opazovati — prav tako kakor vodilnega — samó v posameznih njegovih predstavnikih, nikdar ne kot celoto. Je pa ta drugovrstni in stabilni element vse pestrejši po raznovrstnih oblikah svojega pojavljanja in svojih funkcij nego menjajoči se vodilni; zato je skoraj nemogoče pregledati celotno nje-

govo podobo. Vodilni element je zmeraj ostro razdeljen že na zunaj v nasprotujoče si struje in nikdar složen, tako da doženeš bistvena svojstva posameznih struj razmeroma lahkó, ako jih samo primerjaš. Za drugi, stabilni element je pa značilno dejstvo, da si v svojih mnogovrstnih obrazilih ne nasprotuje, marveč dopolnjuje in širi. Ako torej sežeš z rokó v njegov sestav, zajameš nujno samó drobec, ki na vseh krajih krvavi, ker je iz živega sestava iztrgan...

Ako pišem o sodobnem nemškem ljudskem pripovedništvu — pišem o takem drobcu.

Ako odstranimo v nemškem duhovnem življenju borbene struje, je ostala v nemškem slovstvu tako rekoč tabula rasa. V kolikor hoče postati hitlerizem ideologija in svetovni nazor, moramo ugotoviti, da se je začel oblikovati kot tak šele v poslednjem času in da še nikakor ni oplodil književnega sveta. Sicer pa vlada fašizem v Italiji že mnogo dlje časa kot hitlerizem v Nemčiji, pa o fašizmu v italijanskem slovstvu ne vidimo še nobenega sledu. Le marksizem, ki se bliža že stoletnici svojega postanka, je nekoliko učinkoval na književnost, še preden je v Rusiji sprožil dejansko revolucijo.

Slovstvo, ki je ostalo sodobni Nemčiji, je — naj zveni ugotovitev še takó paradoksnó — povsem konservativno, slovstvo »drugega« elementa. Tega slovstva ni ustvaril niti oplodil narodni socializem ali hitlerizem. Biló je davno pred njim in morda bo, kadar borbenega narodnega socializma ne bo več. Goli slučaj ga je povzdignil na bojni ščit hitlerjevskega revolucionarnega gibanja, postavil v vrsto vojskujočih se, novin željnih, ideološko usmerjenih borcev.

Ta naravni položaj je morebiti samo prehodni, morebiti se obrne borbenost gibanja samega tako hitro v konservativnost in odstopi svoje vodilno poslanstvo novemu, drugačnemu gibanju, ki se utegne pojaviti, da sploh ne pride do uravnovešenja elementov v tem okviru, marveč ostane v slovstvu doba hitlerizma označena z ideološkim surogatom ljudske umetnosti, ljudske drame in ljudskega pripovedništva, ki je vse doslej živelo svoje mirno življenje v zaledju, daleč od šumnega dogajanja sodobnosti, vsebinsko zmeraj odmaknjeno v idiliko minulih dob, vsaj nekaj desetletij od sedanjega časa.

V tem slovstvu se preprosto in skromno izraža narodna nespremenljiva bit. Njegovi smotri so na razne načine praktični, ne idejno eksperimentalni, podrejeni le tistim idejam, ki so se ukoreninile, ki ostajajo vsaj z vidnimi sledovi.

Nemško ljudsko slovstvo, ki se je začelo z Jeremijo Gotthelfom, ima kot celota skrito skupno jedro; to jedro je postalo polagoma očito, ko so pisatelji različnih nemških plemen — v nasledujočih si dobah — po Gotthelfovem zgledu prikazovali življenje in karakterizirali nepremičnice na nebu raznih plemen, strukturo in svojstva zemlje, mičnost pokrajine, v kateri prebivajo, običaje in navade, v katerih se izživljajo. Ta etnografska in folkloristična prizadevnost raznih nemških ljudskih pisateljev s pridom služi medsebojnemu spoznavanju in razumevanju politično dolgo sprtih, a tudi radi naravnih ovir med seboj ločenih plemen.

Ako zremo na to početje z umetniškega vidika, opazimo — kakor povsod — da rastejo tudi tu iz tako rekoč anonimnega podstavka raznih lokalnih pisunov in mazačev, ki polnijo zakotne, brezimne lističe in publikacije, izkristalizirani liki, katerih delo ni golo reproduciranje ali plehko fantaziranje, marveč v sebi zaokroženo in dognano pripovedovanje. Resda ni in noče biti to pripovedovanje odkrivanje ne preizkušenih idej, njih borbena propaganda, kritika ali poveljevanje, marveč samo mirno reflektiranje ustaljenih, morda polagoma že zginjajočih, a vendarle še realnih vrednot.

Ta konservativni element, ki je kljub vsemu spolnil v Nemčiji veliko politično poslanstvo s tem, da je polagoma utiral nemškim plemenom pot do medsebojnega razumevanja, ni bil nosilec nobene politične ideje, najmanj pa te, katero je spolniti pomagal: zedinjenje nemških plemen, ki ga je začel uresničevati Bismark in ki je v hitlerizmu doživelo svoj zaključek.

Zanimiv zgled sodobnega nemškega ljudskega pisatelja, čigar delo ima nedvomno visoko umetniško ceno, je Peter Dörfler. Njegovo ime je tudi slovenskemu čitatelju znano (iz Janeza Pucija prevodov »Krivičnega vinarja« in »Mutastega greha«). Dörfler se je rodil 29. aprila 1878 v Germaringenu na Švabskem in živi kot duhovnik v Münchenu. Njegovo prvo delo »Als Mutter noch lebte« je izšlo l. 1912, med drugimi njegovimi znanimi deli naj omenim le še »Judith Finsterwalderin« (1916) in »Der Roßbub«.

Dörfler je Švab in osebe njegovih povesti so zajete iz švabskega plemena. Dasi stoji v eni vrsti s Hamburžanom Blunckom in šlezkim ljudskim pisateljem Stehrom, je vendarle Dörfler zastopnik druge šole ljudskega pripovedništva: H. Federerjeve. Ne le, da sta si s švicarjem soseda, kot duhovnatovariša; tudi kot pisatelja sta si zelo sorodna, in bi si le težko mogli misliti Dörflerja takšnega, kakršen je, če bi ne bilo pred njim in ob njem Federerja. Prav ob najosebnejšem in najzrelejšem Dörflerjevem delu, ob trilogiji »Apolonija« (I.: Die Lampe der törlichten Jungfrau, II.: Apolonas Sommer, III.: Um das kommende Geschlecht — 1929—1932, G. Grote Verlag, Berlin) moreš vsa po vrsti najti Federerjeva pripovedniška svojstva, prelita v novo in lepo, dejal bi, dragocenejšo posodo.

Die Eschenmühle (Mlin ob jesenih) je zibelka dogodkov, ki tvorijo snov trilogije, zamišljene po vzorcu zdaj (in že nekaj časa sèm) moderne rodbinske kronike, za kakršno navajamo najrajši Galsworthyjevo »Forsyte Saga«. Toda roman »z rodovnikom« stopi nekako v ozadje spričo osrednje osebnosti, ki jo je postavil Dörfler, da poveže tri rodove v strnjeno celoto. A ne le radi te, v podobnih delih neznane osrednje postave, tudi zaradi tendence, ki je izražena v osnovi tega dela in ki se prav bistveno razlikuje od tako zvanih romanov »z rodovnikom« gre »Apoloniji« posebno mesto v sodobnem slovstvu. Nekakó samo po sebi umevno je namreč v podobnih delih načelo, da je mogoče opisovati v taki obliki samó razkroj, nikakor pa ne utrditi in dvigniti kako rodbino; Dörfler nam dokazuje nasprotno: vzpon po grozečem razpadu.

Breme tega vzpona, nečloveški tovor tega dviga nosi Apolonija. Po tragični usodnosti grozi rodbini propad, ko nastopi Apolonija — tedaj komaj doraslo deklé — kot gospodinja in gospodar hkratu ter postane za dolgo

dobo edini steber mlina in posestva. S  ma neomo  zena, devica, je obdana od kopice mlečnih otrok in tem otrokom, zlasti pa bodočemu gospodarju, ki je med njimi, žrtvuje Apolonija svoje   vljenje iz   ta dol  znosti, zakaj pri sebi mu je bila namenila čisto drugačno pot. Edina njena mladostna ljubezen je veljala namreč oddaljenemu sorodniku, učenjaku in raziskovalcu Angelusu, kateri ji zapusti potopisno knjigo in pa svetiljko, imenovano »svetiljka nespamentne device«.

Predaleč bi nas v  dlo,   e bi hoteli zasledovati dogodke — tudi samo v glavnih obrisih. To niti ni namen tega poročila. Označiti hočemo sam   v be  znih črtah nekatera važnejša svojstva tega pripovedovanja v ilustracijo njegove umetniške višine.

Ljudski romani nem  skega slovstva so po večini romani kolektivov (J  rn Uhl, Frau Sorge itd.). V »Apoloniji« tega (plemenskega ali drugačnega) kolektiva ni. Je roman razvoja posameznega človeka, roman junakinje, ki spominja v nekaterih potezah na Cervantesovega »Don Ki  ota«, kakor ga je po svoje raztolmačil Unamuno. Izmed značilnih lastnosti švabskega plemena je najbolj nazorno izluščena v tej osebni podobi neugnana želja po preseeljivanju, izseljevanju, t. j. po popotovanju, ki je v neprestanem konfliktu z željo po ohranitvi domačega posestva, domovine. Ta ob  i konflikt švabskega plemena je Dörfler prenesel na Apolonijo in ga dušeslovno izredno tenk   izvedel.

Značilno je nadalje, da se pisatelj izogiba izčrpnemu opisovanju pokrajine kot take, pač pa se zrcalijo svojstva te pokrajine živo in točno v ljudeh, takó da posredno njena lepota in njena značilnost proseva skozi opisane ljudi. Podrobnosti, ki se z  de skoraj neizogibne, kakor označba dobe in opisovanje ter navajanje letnic, Dörfler kratkomalo izpušča. Sam   refleksi dogodkov v širnem svetu, kakor jih neprisiljeno človek razodeva v pogovoru, nam dovoljujejo oceniti, v katerem času se dogaja povest.

Zato pa je podal pisatelj ne le splošen opis mlina, marveč nam je predočil njegovo   vljenje v vseh različnih razvojnih dobah od navadnega kmečkega   tularskega mlina do skoraj sodobnega umetnega val   nega mlina z vsemi podrobnostmi in funkcijami, kakor more to storiti le tisti, ki je sam doživel in od blizu motril ustroj mlinov. Dalje nam je podal nazorno podobo trgovine z žitom in z moko (vse drugače točno in doživljeno kot n. pr. Thomas Mann v »Buddenbrookih«!) — a vse to na tak način, da je svoje znanje vpletel v živi organizem svoje povesti, ne da bi kakorkoli motil čitatelja z opisovanjem česa drugega kot dogodkov.

Skratka, vse tisto, kar ljudski pisatelji kaj radi z bolj ali manj umetno maskiranimi razpravami vpletajo v ogrodje svojih povesti, je prenesel v potek povesti same in tako suvereno ravna s snovjo, da te skoraj nikjer ne zapusti zavest, da ima   v rokah res dovršeno, pristno umetnino.

Nem  sko ljudsko pripovedni  stvo je z D  rflerjem v resnici pridobilo mojstra, ki je pokazal tehniki pripovedovanja docela novo pot. Sicer ne smemo pozabiti, da je to tehniko pripravlj  al   e Federer v svojih delih, da je pa v »Apoloniji« dosegla svoj prvi zreli sad, je dejstvo, ki ga je bilo potrebno ugotoviti.

Silvester Škerl